

(див. табл. 4). Існували також установи, які надавали допомогу інвалідам (наприклад, Опікунство імператриці Марії Федорівни для сліпих, глухонімих). Закінчити розгляд питання треба висновком про розвиток соціальної опіки в Російській імперії у період, який вивчається.

Семинар 4

Тема: Система соціального забезпечення в СРСР

План

1. Формування радянської системи соціального забезпечення у 1917-30-ті роки:
 - допомога дитячому населенню, боротьба з дитячою безпритульністю та бездоглядністю;
 - система допомоги інвалідам, безробітним та іншим вразливим верствам населення;
 - становлення та еволюція пенсійної системи;
 - соціальна політика стосовно селянства;
 - недоліки радянської системи соціального забезпечення.
2. Соціальна допомога населенню в період Великої Вітчизняної війни.
3. Розвиток радянської системи соціального забезпечення в післявоєнний період (до кінця 1980-х рр.).

Література

1-3, 5, 7-8, 13, 16, 17, 36, 37, 41, 43, 67, 68, 69, 70, 79, 81, 96-97.

Методичні рекомендації

При висвітленні *першого питання* (воно передбачає щонайменше трьох відповідаючих) слід зупинитися спочатку на характерних рисах системи допомоги населенню, яка почала формуватися після приходу до влади більшовиків. У ній починає домінувати держава, яка фактично стала єдиним суб'єктом допомоги (патерналістична модель допомоги). Громадські організації діяли лише номінально, під пильним контролем з боку держави. Як партнерів було усунуто церкву та будь-які прояви благодійності. Було проголошено перехід до комуністичного забезпечення, яке було невіддільним від марксової теорії класової боротьби і поширювалося лише на представників робітничо-селянського класу. Треба також розповісти про скасування чинних органів допомоги та поступове формування нової адміністративної системи радянського соціального забезпечення; пояснити, які справи були у віданні

наркомагів соціального забезпечення, охорони здоров'я, праці, освіти, землеробства. Перерахувавши всі види робіт у напрямку допомоги населенню, слід більш ретельно зупинитися на таких, як вирішення проблеми дитячої безпритульності та бездоглядності, допомога інвалідам, безробітним, селянам. Щодо першого напрямку, то тут слід висвітлити причини та масштаби поширення безпритульності, а також форми роботи з ліквідації цього явища: створення певних органів, трудових комун, розгалуженої мережі дитячих інтернатних установ; створення та діяльність дитячої соціальної інспекції, громадських організацій; передача дітей до інших сімей, забезпечення підлітків і молоді роботою в умовах безробіття. У плані допомоги інвалідам слід розповісти про такі види роботи, як пенсіонування, створення та діяльність кас взаємодопомоги, допомога у працевлаштуванні (зокрема допомога у створенні виробничих артілей та кооперативів, бронювання місць на промислових підприємствах тощо), створення та діяльність громадських організацій, зокрема Всеросійського союзу кооперації інвалідів, Всеросійського товариства сліпих, Всеросійського об'єднання глухонімих. Щодо допомоги безробітним, то тут доцільно розповісти про активну й різноманітну діяльність бірж праці (навчання, перенавчання, медична допомога, організація дозвілля, підшукування тимчасової та постійної роботи тощо), створення артілей, кооперативів, пільги в оплаті житлово-комунальних послуг та інші. Слід зауважити, що до діяльності активно заохочувалися широкі верстви громадськості шляхом організації “тижнів” та “місячників” допомоги тим чи іншим вразливим категоріям населення тощо. При висвітленні соціальної політики стосовно селянства слід зупинитися на діяльності селянських комітетів громадської взаємодопомоги, на які покладалися функції самозабезпечення і патронажу нужденних. Доцільно також зупинитися на напрямках допомоги, які надавалися під час голоду 1921-1923 років та голодомору 1932-1933 років, на відмінності між самими голодами та розмірами допомог з боку держави та іноземних організацій (зауважити, що останні мали можливість допомогти лише під час першого голоду). Потрібно проаналізувати причини, які привели до величезної кількості жертв. Слід зупинитися також на таких моментах, як “розкуркулення”, “ліквідація куркуля як класу”, насильницька колективізація. При розгляді питання треба також простежити основні етапи формування пенсійної системи: запровадження персональних пенсій, пенсій за вислугу років для вчителів, по старості (спочатку для робітників, майже через 10 років – для службовців і лише у 1964 р. – для колгоспників). Закінчуючи розгляд питання, слід підсумувати, які ж позитивні риси та недоліки мала система

соціального забезпечення, яка формувалася протягом 1920-30-х років.

Розкриваючи *друге питання*, слід сказати, що у роки Великої Вітчизняної війни основними напрямками соціального забезпечення була організація допомоги сім'ям фронтовиків (докладно розкрити всі види допомог); було розроблено державну програму спасіння дітей, особливо дітей-сиріт (сказати про евакуацію в безпечні райони, створення Фонду допомоги дітям, організацію харчування, створення додаткової мережі дитячих будинків тощо); допомога інвалідам (евакуація, реабілітація поранених, створення будинків інвалідів, перекваліфікація, працевлаштування та ін.), допомога матерям (збільшення строків післяпологової відпустки, організація дитячих ясел, садків, кімнат для годування дітей на підприємствах з використанням жіночої праці та ін.). У кінці обов'язково потрібно зробити висновок.

При висвітленні *третього питання* слід зазначити, що суттєві зміни у системі соціального забезпечення почалися з другої половини 1950-х років. Економіка була переорієнтована на розвиток галузей промисловості групи "Б" (згадайте "хрущовські часи", відомі вам з історії України) та сільського господарства. Новий етап у розвитку соціального забезпечення починається після прийняття Закону про державні пенсії у 1956 р. Протягом 1950-60-х років пенсійна система розвивалася, і цей процес завершився, нарешті, прийняттям у 1964 р. Закону про пенсії та грошову допомогу членам колгоспам, які раніше були позбавлені цього. Треба також розкрити напрямки допомоги малозабезпеченим сім'ям, розповісти про безкоштовне медичне обслуговування, про соціальне забезпечення непрацевлаштованого населення. Слід сказати про такі засади радянського соціального забезпечення, як загальність, різноманітність видів, надання допомог за державний та громадський кошт. Однак треба зауважити, що не слід ідеалізувати цю модель, вона мала багато декларативного, символічного. У цьому контексті треба розповісти про голод 1946-1947 років, про "контрреволюціонерів", "ворогів народу", колишніх воїнів ОУН-УПА, дисидентів, які взагалі позбавлялися допомоги. Підсумовуючи, слід також сказати про те, яким коштом був створений добробут населення, про те, що економіка була затратною, а неефективна економіка неспроможна забезпечити високий рівень соціального захисту й допомоги, що призвело до зниження рівня життя переважної більшості населення вже в кінці 1880-х – на початку 1990-х років.